

PEGGY PHELAN

A fehér férfiak és a terhesség: a megmentendő test felfedezése

Az Operation Rescue elnevezésű új jobboldali csoport különböző klinikák előtt rendezett abortuszellenes demonstrációi világosan jelzik a láthatóság, a láthatatlanság és a reprodukció közt fennálló terhes viszonyt. Ezek az abortuszvita inspirálta előadások (performanszok) tanulságos példát szolgáltatnak, melyek mentén mind a reprezentáció, mind a reprodukció területén elkezdhetjük a láthatósággal és láthatatlansággal kapcsolatos pszichikai és politikai befektetések vizsgálatát.

Az Operation Rescue, és általában véve az új jobboldal tagjai rendkívüli módon tudatában vannak a média nyújtotta reprezentáció hatalmának.¹ (A baloldali ACT-UP, illetve kisebb mértékben a „South Africa divestment” mozgalom mutat hasonló érzékenységet a reprezentáció ereje iránt.) Az Operation Rescue tagjai tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy melyek a nyilvánosság kedvéért rendezendő jelenetek szükséges kellékei. Mivel tudták, hogy a sajtó is megjelenik majd Atlantában, az 1988-as Demokrata Nemzeti Kongresszus helyszínén, ezt a várost szemelték ki első megmozdulásuk színhelyéül. Választásánál fogva az Operation Rescue így egyszerre támadta meg a választás (pro-choice) politikai programját képviselő demokratákat, nyitotta meg a polgári engedetlenség politikai történelmének egy új fejezetét, illetve deklarálta a törvénnyel, a renddel és a demokrácia módszereivel szembeni ellenérzéseit. Mindezt azzal érte el, hogy a kongresszus hagyományos külsőségeiről – a klinikai blokádok drámája, a küszöbön álló erőszak rettenete, és több száz letartóztatás révén – magára terelte a sajtó figyelmét. Azáltal tehát, hogy Atlantában a média figyelmének központjába került, az Operation Rescue irigylésre méltó népszerűségre tett szert, és újraélesztette a korábban megrekedt

abortuszvitát. Így tehát annak, aki a reprodukció politikájáról velük ellentétesen kívánna érvelni, fel kell mérnie, hogyan is viszonyul az Operation Rescue a reprezentáció politikájához. A reprodukció körüli vitával párhuzamosan a reprezentáció ideológiája is megformálásra kerül.

I.

Az Operation Rescue-t egy Rochesterből származó fehér férfi, Randall Terry alapította 1988-ban, New Yorkban. A csoport demográfiai összetételét rendkívül nehéz megállapítani, egyfelől azért, mert a tagok nagy része névtelen marad (a protestálók azt az utasítást kapják, hogy letartóztatásuk esetén a John, illetve Jane Doe nevet adják meg), másfelől viszont azért, mert a „tagság” egyaránt vonatkozhat a csupán egyetlen „mentésben” részt vevő tüntetőre, illetve az olyan aktivistára is, aki állandóan úton van, és egymást erős mentési akciókban vesz részt. Mindezek ellenére világosan látható, hogy a csoportban meglepően magas a férfiak száma. 1989-ben – Frances Wilkinson feljegyzése szerint – a tagok 56 százaléka, illetve a 15 fős vezető testület három legjobban fizetett munkatársa férfi volt. Emellett szinte minden résztvevő fehér.²

Meglehetősen nehéz feladat egy változó számokra épülő és demográfiaileg igen vegyes összetételű csoportot kritikailag értékelni. Ami viszont egy tüzetesebb vizsgálat méltó tárgyát képezheti, az az Operation Rescue-t irányító koherens ideológia, melyet leghatásosabban maga Terry artikulál. A szervezet harminchárom éves alapítója és egyben vezetője szerint „a legtöbb ember – férfiak és nők egyaránt – minthogy nem szükségszerűen tartoznak bele a »legtöbb ember« kategóriájába, a nőket

¹ Faye Ginsburg: „Saving America’s Souls: Operation Rescue’s Crusade Against Abortion.”

² Idézi Francis Wilkinson, The Gospel According to Randall Terry, *Rolling Stone*, 1989. október 5, 85–9.

külön meg kell itt említeni, egy különösen bizonytalan helyzetbe kerülve szívesebben hagyatkozik férfiakra vezetésére. Ilyen az emberi természet. Ez a történelem.”³ A „különösen bizonytalan helyzet”, amire Terry utal, a „mentés”.

Az Operation Rescue tagjai úgy tesznek, mint ha komolyan hinnének abban, hogy az abortusz-klinikák előtt rendezett demonstrációkkal megmenthetik a meg nem születetteket. Ezek a mentőakciók legtöbbször érzelmileg és gyakran fizikailag is erőszakosak. Mint a legtöbb színre vitt mentőakció, az Operation Rescue „mentései” is rémület keltenek, s ez hozzá létre azt az érzetet, hogy valakit ténylegesen meg kell menteni.

Azzal, hogy alkalmat teremtenek a meg nem született „megmentésére”, a demonstrációk a keresztény kultúra számára nagy jelentőséggel bíró tértésnarratívát hozzák mozgásba. A meg nem született megmentése lehetővé teszi, hogy később az „újjaszülöttek” folytassák a misszionáriusi munkát, mely munka így a térítés tapasztalatainak sorát összegzi. A klinikát felkereső nőknek gyakran több félnivalójuk van az Operation Rescue embeireitől, mint az orvosoktól. Az USA-ban évente egymillió nőnek van abortusza, és közülük kevesebb mint tíz nő hal meg a beavatkozás következtében.⁴ Az Operation Rescue által megmentett csecsemők száma sehol nincs dokumentálva, de a demonstrációk destruktívák és erőszakosak.

A mentések – a hajmeresztő arcátlanság és erőszak teatrális előadásai – során a nemek élesen elkülönülnek egymástól. Az akciók közül nem egy több fronton is zajlik, mivel a célpontként választott klinika előtt gyakran a túlnyomórészt nőkből álló választáspárti (pro-choice) csoportok is megkísérlik, hogy színre vigyenek egy-egy ellendemonstrációt. Amikor az Operation Rescue (férfi) tagjai az ellentüntetőkkel, vagy alkalmanként a klinika dolgozóival találják szembe magukat, válluk összeszorításával falat alkotnak és gyakran minden arra járó nőnek olyan szavakat ordibálnak, mint „kurva”, vagy „ribanc”. (Az efféle „megszólítások” háttérben álló elgondolások lélegzetelállítóan durvák, például: minden feminista lesbikus, vagy minden abortuszra jelentkező terhes nő élvhajász életet él.) Amikor egy terhes nő megpróbál bejutni

a klinikára, a férfi „mentő” furcsa fejhargonon kiabálni kezd: „Könyörgöm, anyám, ne öl meg!” Az Operation Rescue lesben álló nőtagjai eközben egy úgynevezett „imával támogató hadoszlopot” formálnak: mozdulatlanul állva himnuszokat énekelnek, megpróbálják a „csatán kívül állók” benyomását keltetni, nyitott karral és széttárt tenyérrel fordulnak a mennyország felé. A tiltakozók egy másik csoportja plakátokat hordoz körbe, az „ártatlan”, illetve a „szétroncsolt” magzat képeivel. A női és férfi tünetök térbeli elkülönültsége a nyugati színházakban oly gyakran látott szituációt utánozza: a férfiak beszélnek, a nők megfigyelnek. Mindez nagymértékben támogatja azt az elképzelést, mely szerint a „mainstream” színház mindent megtesz azért, hogy minden drámában – így tehát a terhesség drámájában is – embrionális férfi játssza a főszerepet.

A klinikán egy másik csoport a váróterem székeihez, vagy ha lehetséges, a kórházi dolgozók asztalaihoz láncolja magát. Mialatt ott fekszenek és várják, hogy a rendőrség elszállítsa őket, keresztény himnuszokat énekelnek. Az általuk használt lakatot a rendőröknek kell lefűrészelniük: amikor az elektromos vágóból szikrák csapnak fel, a „mentők” Jézust hívják. Mindeközben egy másik csoport tagjai a váróteremben ülnek vagy állnak, s a kezükben tartott Bibliából lágy hangon különböző részleteket olvasnak fel. Egészen közel ülnek a várakozókhoz, és igyekeznek beszélgetést kezdeményezni velük. Amikor a rendőrség megérkezik, hogy társaik láncait lefűrészelje, ez a csoport is gyakran himnuszokat énekel.

Az új jobboldal abortuszhoz fűződő viszonya mélyén egy, az *apasággal* kapcsolatos pszichikus rettegés rejlik. Ez a félelem helyettesítések⁵ és megtagadások sorozata révén elfojtódik és eltolódik; az előbbieket a demonstráció során jelölőláncot alkotva egy másik rettegést keltenek életre: az abszolút másság rettenetét, amely az abortusz-klinikára igyekvő nő testére helyeződik át. Az abortusszal kapcsolatos ideologikus és vallási hit közvetítése mellett ezek a blokádok és demonstrációk egyben keretbe foglalják és értelmezik a férfiak és nők között zajló pszichikus csata területét.

Freud a férfiak reprodukcióhoz való pszichés viszonyát olyan „szorongásként” írja le, amely az

³ Terrytől idézi Frances Wilkinson, *i. m.*, Amennyiben másként nincs jelölve, minden idézet ebből az esszéből származik.

⁴ Laurence Tribe, *Abortion: The Clash of Absolutes*, 207.

⁵ A szövegben szereplő pszichoanalitikus fogalmak (áthelyezés, eltolás, helyettesítés, megtagadás, Szimbolikus, Valós stb.) értelmezéséhez vö. Laplanche–Pontalis, *A pszichoanalízis szótára*, Budapest, 1994. (A szerk.)

apaság nem bizonyítható voltából ered, mi pedig jelenleg e pszichikus terület átalakulásának lehetünk tanúi. Napjainkban a tudomány már képes az apaság igazolására, s így a törvény rendelkezései is kiterjednek rá. Az új jobboldal férfi tagjai – a többi férfihoz hasonlóan – nyugtalan és ambivalens módon viszonyulnak az apaság eme új láthatóságához. Az e láthatóság rendkívül fontos következményeinek áthelyezését célzó erőfeszítések egy része pedig újabban a magzat láthatóvá tételére irányul.

Az abortuszvíták örök, mindenhol megtalálható középpontja, a magzat képe különösen fontos: megzavarja a korábbi pszichés terepment, amely a reprodukció minden látható jegyét kizárólagosan a terhes nő testével hozta kapcsolatba. A magzat képe a reprodukció láthatóságát a nő testétől függetlenül idővé és képpé teszi. Amint ez a függetlenség megteremtődik, a magzat képe kiszolgáltatottá válik bármely jelölőrendszer lehetséges manipulációja számára. Az Operation Rescue stratégiájában a magzat két reprezentációja működik együtt folyamatosan, egy komplex dialógus részeként. Egyfelől az „ártatlan” magzat fotóit látjuk, amelyek, Faye Ginsburg leírása szerint, „lágy fényvel elárasztva, meleg borostyánszínben készültek, és az anyatesttől való elválasztottság révén különösen rejtelmesekek”. E képek mellé „éles fényvel készült, borzasztó klinikai felvételek [kerülnek], széttroncsolt és véres magzati maradványokról” (*Contested Lives*: 105). Az „ártatlanságot” ábrázoló kép együttérzést kelt és a védelmezés vágyát ébreszti, míg a széttroncsolt magzatról készült fotó segélykiáltás, mely egy erőszakos cselekedetre hívja fel a figyelmet.

Azzal, hogy az Operation Rescue a demonstrációk előadásainak fókuszába a magzatot helyezi, finoman eltávolítja magát a terhes nőt. Az anyától elválasztva a magzat képe teljesen magára hagyottá és szívszaggatóan ártatlanná válik. Az abortusz-klinikák előtti demonstrációkon felmutatott poszteren a magzat képe zászlóként működik, egyfajta lobogóként, amely alatt a védelmező „mentők” serege felvonul, hogy megakadályozza „az ártatlan le-mészárlását”. Ami azonban valójában történik, az (mint a legtöbb háborúban) egy másik rend le-mészárlása. A nő mellőzése a képből lehetővé tette, hogy a magzat egy, a férfiakról és a férfiaknak szóló diskurzus jelképévé váljon. A képből eltüntetett terhes nő élete és véleménye pedig láthatatlan és

érdektelen marad: a magzat középpontba helyezésével az Operation Rescue többé nem vesz róla tudomást. Ez a tökéletes mellőzés korlátozza a terhes nő helyzete iránti részvét lehetőségét, elfojtja a szabadságával kapcsolatos morális kétségeket – a másik oldalon viszont a demonstráció erényességének hangsúlyozását mozdítja elő.

Az állapotos nőtől elválasztva a magzat képe olyan jellé vált, amely máris erőteljesen bennefoglaltatik a kapitalizmus és a patriarchális rend politikai ökonómiájában. Vegyük például a Volvo egyik tévéhirdetését: egy szonogram (a magzat szívverését vizuális jelekké alakító berendezés) tölti ki a képernyőt, aláfestő hangként egyenletes szívverést hallunk; mintha a tévé magzatmonitor lenne. Ekkor egy felirat kúszik be, melyet egy férfihang is elismétel: „Legfőbb ideje egy Volvónak, ugye?” Sok szülő a magzathoz való kötődés első élményét a magzat szonogramját nézve tapasztalja meg.⁶ A gondoskodás érzését kihasználva a Volvo arra használja a magzat képét, hogy ugyanazt az érzelmes védőbeszédet mondja el, mint az abortuszt ellenzők: védeni kell ezt a kiszolgáltatott, gyönyörű életet. A védelem biztosításának eszköze a két esetben mégis drámaian különbözik. A Volvót képviselő emberek azt akarják, hogy vedd meg az ő biztonságos autójukat; az Operation Rescue tagjai azt akarják, hogy segíts törvényen kívül helyezni az abortuszt. Mindkét esetben bújtatott morális fenyegetés lép működésbe: ha nem veszel Volvót, vér tapad a kezedhez. Ha nem mented meg a magzatot, bűnrészességet vállalsz egy gyilkosságban. A magzat képe egyszerre provokálja azt az érzést, hogy meg kell védeni, illetve azt, hogy akihez tartozik, talán bűnös valamiben.

A magzatképekről szóló briliáns dolgozatában Rosalind Petchesky így érvel:

A magzat képe a kultúra egészében olyan szimbolikus jelentőségre tett szert, amely veszteségek sorozatát sűríti magába a szexuális ártatlanságtól az amerikai birodalmi hatalomnak engedelmessé asszonyig. Nem egy magzat képe ez, hanem egy apró férfié, egy homunculusé.

(*Fetal Images*: 268)

Más szavakkal tehát: a magzat társadalmi nemét tekintve mindig is meghatározott (*gendered*); és ko-

⁶ Rosalind Petchesky: „Fetal Images: the Power of Visual Culture in the Politics of Reproduction”.

rántsem meglepő, hogy éppen férfiként meghatározott. A John Wilke (a National Rights to Life Commitee elnöke) által összeállított abortuszellenes kézikönyv (*Abortion: Questiones and Answers*) például arra biztat minden aktivistát, hogy a magzatról beszélve olyan „emberséges” megnevezésekkel éljenek, mint például a „kis fickó”⁷. Az azonosulás még élesebb megvilágítást nyer azonban a demonstrációk alatt, amikor is a férfi egyidejűleg beszél a magzat érdekében és a magzat helyében is – az erkölcsi ideológia politikai színházza változása során a nő pedig ismételten eltöröltetik. A kerek egész mondatokban megszólaló felnőtt férfi hasbeszélőként tulajdonképpen a meg nem született gyermek helyett ad hangot a gyilkosságtól való rettegésnek: a magzat így többé már nemcsak érző lény, hanem egyenesen Noam Chomsky álomgyerekévé válik – a nyelv mélystruktúrája már a méhen belül jelen van és működik. És miközben a férfi mint megmentő saját hangját és heroizmusát a színpad közepére helyezi, addig a terhes nő drámája láthatatlan és elmondatlan marad, s a saját szentséges munkája előtt kinyíló s nyomában bezáruló függöny túloldalára szorul.

Azáltal hogy a magzat képzetét saját társadalmi nemük által határozzák meg, az Operation Rescue emberei a férfi új reprodukív láthatóságát a mind ez idáig még nem látott „gyermek” reprezentációjának felületére helyezik át, tovább erősítve a magzattal való azonosságuk érzetét. Ez az identifikáció indokolja azt a meggyőződésüket, hogy a meg nem született gyermek nemes szívű ügyvivőjeként kell fellépniük, valamint ez teszi még feltűnőbbé a magzatjogi rendeletek rendkívül gyors törvényerőre emelkedését is (ezek többsége alkoholt vagy kábítószert fogyasztó terhes nők gyermekbántalmazás miatti bebörtönzését segíti elő). Mindeközben pedig a méhen kívüli erőszak, amit a gyermekek nemritkán férfi gondviselőik keze által szenvednek el, szokott, egyhangú ritmusában folytatódik.⁸ A nők és gyermekek oltalmazásának lobogója alatt a férfiak továbbra is önmagukat védelmezik.

Az Operation Rescue-féle demonstrációk lélektanilag ökonómiája egy sor olyan politikai jellegű eltolást visz színre, amelynek következményei még nem nyertek kellőképpen alapos kidolgozást. A demonstrációk például nem azért akarnak félelmet és rettegést kelteni, mert az Operation Rescue „fanatikusok” gyűlékezete – mint azt a baloldal sommás magyarázatai nemritkán hangoztatják. A félelemkeltés egy ennél jóval mélyebb értelmű politikai színteret hivatott létrehozni, ahol is az előadás során a terhesség potenciális ereje a nőtől elválasztva visszakerül a férfi ellenőrzése alá. A félelemkeltés e színháza teszi lehetővé a férfiak (és „az őket támogató női hadtestek”) számára, hogy a „tápláló-védő” szerepét önmaguknak osztva végső soron felöltsék az érzelmes-érzékeny lélek, illetve a gondviselő hagyományosan női vonásait. Mindeközben a terhes nő szerepe a gyilkos, gyűlöletes anyá lesz.

A magzat képzetét mind a terhes nőről, mind pedig az apáról eltereli a figyelmet: ez a kicsiny, „ártatlan” lény lesz a reprodukció háromszögének egyetlen olyan tagja, akit meg kell menteni. Ezek az áttételek mintegy lepel alatt játszódnak le, egy olyan lelki és politikai színház súlyos függőnyei mögött, ahol a törvény szerint meg nem nevezett színészek csupán vékony kendők mögött láttatják magukat. Az „ártatlan” magzatot burkoló fátyol kísértetiesen hasonlít az elfátyolozott apai falloszra: a lacani mindenható „leendő trónörökös” és a burok.⁹ A szűzhártyával ellentétben a magzatot védő lepel nem szakadhat el, a patriarchális rend reprodukciójának érdekében. Miféle beavatkozásra van szükség ehhez?

A reprodukcióval kapcsolatos értékek szabják meg a reprezentáció körüli elgondolásokat, és ezek irányítják azokat a negatív értékeket is, amelyek a reprodukcióra való képtelenséghez, illetve a reprezentáció lehetetlenségéhez kötődnek. A homofóbia például jórészt a szaporodásra képtelen szexualitással szembeni kulturális kényelmetlenségérzésből ered. Az olyan szexuális tevékenység, amely

⁷ Idézi Faludi, *Blacklash*, 421. Azzal, hogy fiúként nevezi meg a magzatot, a jobboldal azt a gondolatot tartja fenn, hogy a fiúk értékesebbek, mint a lányok.

⁸ A gyermekek bántalmazása ellen irányuló állami felelősségvállalással kapcsolatos bírói vonakodás és a sietős magzati védelem témájához vö. Tribe, *Abortion: The Clash of Absolutes*, 253–7.

⁹ A szerző itt arra a Melanie Klein által feltárt (és a fallosz jelölő funkciójával foglalkozó tanulmányában Lacan által is idézett) kora gyermekkori fantáziára utal, amelyben az anya úgy jelenik meg, mint akinek a teste tartalmazza a „falloszt”. A fallosz lacani fogalmához vö. Jacques Lacan, A fallosz jelentése, *Café Babel* 29, 1998, 51–56. Lacan téziseinek értelmezéséhez vö. Unoka Zsolt, Fallosz-jelentés, *Café Babel* 29, 1998, 59–75 és a Thalassa Lacannal foglalkozó számának írásait: Jacques Lacan munkássága, *Thalassa* 4, 1993, 2. (A szerk.)

utódnemzés helyett csupán magának az aktusnak a többszörös ismétlését eredményezi, a termelés és reprodukció késő XX. századi kapitalista ideológiája számára ellenszenves, taszító. Igaz ugyan, hogy a tőke gazdaságtana és a szexualitás lelki ökonomiája közti összefüggések már régóta nyilvánvalók, de amikor a mindkét szférát jellemző hatalmas (túl)költekezés nyugtalanító kísértetével próbálunk farkasszemtel nézni, fel kell ismernünk azt is, hogy a kettő közti kapcsolat sajátos formája változóban van. A HIV-fertőzésre és az AIDS-re adott egyesült államok-beli reakció akaratlanul is egyértelművé tette a biztonságos szex és a biztonságos pénzköltés meghitt ideológiai közelségét. A szexualitásában megbántott kultúra konzervatív politikusai a Nemzeti Művészeti Alap (NEA) kiadásainak korlátozása érdekében bevezetett költségvetési megszorítások örve alatt ádáz homofóbiának adtak hangot. A „terméketlen” performansz-művészetet gondosan megfeleltetve tehát a homoszexualitás reprodukción kívüli ontológiájával, a konzervatívok mindkettőt arra használták, hogy a másikat támadják vele. Az 1990-es NEA-botrány során az alaptól kitagadott négy performansz-művész munkáját a homoszexualitás iránt mutatott rokonszenv, szinte már-már hitvalló hozzáállás jellemzi.¹⁰

Ugyanez a reprodukción kívül állóval szemben érzett bizalmatlanság és gyanakvás tárgyasítja a terhes nőt a „természeti” vágy pusztá megtestesítőjévé – férfiak és nők szemében egyaránt – a patriarchális renden belül. Ez a tárgyasítás (mely részben tovább szilárdul a terhesség láthatóságának korlátozása során, azaz a különböző reprezentációs rendszerek hatásaként) hozza mozgásba a jó és a gonosz anya közti dialektikát, egy olyan körforgást idézve elő ezáltal, melyben az apaság kérdése az abortuszvitákon belül megint csak háttérbe szorul. (Az a nő, aki nem lesz anya, értéktelennek minősül: „bukott” nő, vagy olyan a nő, aki „remélhetően hama-

rosan anya lesz”. Az értékeknek ebben a rendszerében nem véletlen, hogy nem egy olyan kamaszlány, akinek lenne pedig más választása, végül gyermekszüléssel „bizonyítja” értékét.) A patriarchális rend szemlélete végső soron a „természetes” anyai ösztön iránt érzett tisztelet és a szörnyű, gyilkos, kasztráló anya örökös rémképe közt ingadozik.

A fenti dialektika magyarázatul szolgál egyrészt arra, hogy az abortusz törvényességének jogi és anyagi paramétereinek meghatározásához „objektív” férfiakra lenne szükség; másrészt arra is, hogy az abortusz és a rasszizmus – illetve ugyanígy az abortusz és a pénz – kapcsolata miért is lett olyan annyira terhelt. A Társadalombiztosítási Alap (Medicaid) jelenleg egy nő önkéntes sterilizációjának költségeit 90 százalékban fedezi, egy terhesség-megszakítást viszont semmilyen mértékben nem támogat. Az abortusz nem új jelenség, de a törvényességhez, az anyagi támogatáshoz és a nyilvánosságához fűző sajátos kapcsolatait mindig is a fehér férfiak (másodsorban pedig a fehér nők) által diktált napirendi pontok határozták meg.¹¹

Az Egyesült Államokban a hagyományos közjog egészen 1845-ig engedélyezte a magzat első megmozdulása előtt végrehajtott abortuszt. 1845-ben egy orvosok vezette kampány a beavatkozások szigorítását követelte, elsősorban az orvostudomány hivatásos alapokra helyezését tartva szem előtt. A kampány fő célja így az volt, hogy a képzetlen doktorokat, illetve bábaasszonyokat kizárják az orvosi gyakorlatból. A századfordulóra már majdnem minden állam túljutott a terhesség-megszakítást megszigorító törvények bevezetésén,¹² s így történt, hogy 1973-ban a *Roe v. Wade*-per kapcsán hozott törvény a terhesség első hat hónapjára vonatkozólag (újra)legalizálta az abortuszt.

A *Roe*-határozatot szövegező törvénytészéki bíró (Harry Blackmun) egy korábbi jogformához visszatérve kijelentette, hogy a bíróság elismeri „a magán-

¹⁰ A biztonságos szex, óvatos költekezés és performansz összefüggéseinek részletes tárgyalásához lásd a „Money Talks, Again” című esszétet.

¹¹ Érdeemes megjegyeznünk, hogy nagyon is valós történelmi és politikai tényezők táplálják a nézetet, miszerint az abortusz a faj/etnikai népiártás egy formájának tekinthető. Ahogyan az új jobboldal az ártatlan és szétroncsolt magzat változó képeit használta, az abortusszal kapcsolatos jogok ért folyó kampány faji politikáját az erőszakos sterilizáció réme üldözte. E történet szívszaggató számbavételéhez vö. Angela Davis, „Racism, Birth Control and Reproductive Rights”, in *Women, Race and Class*. Az, hogy nem tettek különbséget az abortuszhoz való jogok támogatása és az abortusz támogatása között, komoly mértékben aláasta a reprodukciós jogokért folytatott kampány sikerét. Mostanság a HIV-fertőzött terhes nők (különösen a nem fehér bőrűek és szegények) esetében egy, az erőszakos abortuszhoz hasonló, komoly veszélyre lehetünk figyelmesek. A reprodukív technológiákban involvált faji politika teljesebb kifejtéhez lásd Marlene Gerber Fried (szerk.), *From Abortion to Reproductive Freedom: Transforming a Movement*.

¹² Paul Sachdev (szerk.), *International Handbook on Abortion*, 476.

élethez való jogot (...) amelynek érvényessége részben kiterjed a házassággal, utódnemzéssel, fogamzásgátlással, családi viszonyokkal, valamint a gyermekneveléssel és az oktatással kapcsolatos tevékenységekre is”. Amíg Stewart és Renquist bírák egyetértettek abban, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés (az 1868-ban jóváhagyott úgynevezett Fourteenth Amendment) által védelt „szabadságjogok” a Bill of Rights (az Egyesült Államok alkotmányának 1791-es módosítása) által konkrétan megnevezetteknel jóval több mindenre kiterjednek, addig 1986-ban, amikor is a törvényszék a *Bowers v. Hardwick* ügyet tárgyalta, a bírák mégis úgy vélekedtek, hogy a „magánélethez”, illetve a „szabadsághoz” való jog nem terjed ki egy személyre azon jogára, hogy egy nem kifejezetten az utódnemzést célzó nemi kapcsolatba bocsátkozzon. Kétségbe vonva, hogy a rendőrség jogosan járt el akkor, amikor az ágyban közös akaratukból együtt lévő homoszexuális párt georgiai otthonukban letartóztatta, a szakvélemény hamar felfigyelt arra, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés nem védi a homoszexuálisokat. Azaz: a heteroszexuális nemi tevékenység, illetve reprodukciós következményei az egyén szabadságjogainak részét képezik, a homoszexuális nemi tevékenység viszont – mivel nem szolgálja az utódnemzés céljait – a „fennálló erkölcsi alapelvek” felőli megítélésnek vehető alá. A homoszexualitásban az a fenyegető, hogy a két egymással egyetértő fél jelenlétén túl nem is kíván nagyobb nyilvánosságot, ezért tehát a jog törvénybe ütköző cselekedetként igyekszik meghatározni azt, s nyilvánvalóan ebben a törekvésében kívánják támogatni a jogi társaságok és a fennálló erkölcsi alapelvek is. Az önmagát újra és újra előállító (reprodukáló) társadalom alapjaként hatékonyan körülbástyázott heteroszexualitást meg kellett védeni egy túlságosan is tág érvényességi körű törvény veszélyeitől.

Az Operation Rescue emberei arra törekszenek, hogy törvény és reprodukció viszonyát „újrászocializálják”. Azt sugallják, hogy a magzatát elvetető nő „természetellenessége” gyakorlatilag a reprodukció céljaitól elhatárolódó nemiség „természetellenességével” azonos. (Korántsem meglepő módon Randall Terry egyenesen megfogadta, hogy az abortusz után hamarosan majd a fogamzásgátlást is törvényen kívül helyezi.) Kétségbe vonva privát jellegét, az Operation Rescue tagjai látható és nyilvános problémává tették az abortuszt, és egyre a vele kapcsolatos törvényhozás reformját sürgetik. A *Bowers*-ügyben hozott határozat komoly fenyegetést

hordoz azok számára, akik a szexuális objektum és a reprodukció szabad választhatóságát szeretnék biztosítani. Egyáltalán nem kizárt, hogy az abortusszal kapcsolatos új törvényhozás a szexualitás (és következésképpen a reprodukció) magánjellegű mivolta ellen állást foglaló irányadó eset, a *Bowers v. Hardwick*-per előzménye mentén fogja majd megalkotni önmagát. Megzavarodva attól a tényről, hogy a törvényhozás az abortuszrendeletek felülvizsgálatával szemben nyílt érdeklődést tanúsít, az abortuszt támogató választáspártiak könnyen szem előtt téveszthetik ezt a nyitott ajtót. Azoknak a konzervatívoknak, akik örülnek, ha a baloldalt apró, elszigetelt egységekre szakadva láthatják, kifejezetten kapóra jön a *Bowers*-határozatot kizárólagosan „melegjogi törvényjavaslatnak” tituláló szemlélet. A határozat értelmezésének ennél azonban jóval kiterjedtebb hálója van.

II.

A Kansas állambeli Witchitában 1991 nyarán az Operation Rescue még egy felvonást csatolt korábbi drámájához: megrendezte a később Witchita Walk néven emlegetett akcióját. Dacolva a bírósági határozattal, mely arra szólította fel őket, hogy haladéktalanul hagyják el a célpontként választott három abortuszklinika bejáratát, a tüntetők mászva, illetve kisbabákat imitáló totyogással közelítették meg a türelmesen várakozó rabszállító kocsit. A rendőrség nem lépett közbe a demonstráció során (a törvényes előírások szerint, ha a rendbontók már „az elszállítás felé haladnak”, a rendőrségnek várnia kell): így végül 28 órába telt, amíg minden tüntető elhagyta a klinikák bejáratát. Azáltal, hogy a szó szoros értelmében eljátszották az érző (és mindeközben józanul számító) csecsemő szerepét, az Operation Rescue emberei több mint egy teljes nap erejéig a kábult tehetetlenség állapotába kényszerítették a törvényt.

Az Operation Rescue három hétig táborozott Witchitában, s ezalatt szinte átvette a hatalmat a város fölött: a televízió és a rádió egyaránt az aktivisták pszichikai színjátékának közege lett. A „Kegyelem Nyara” („Summer of Mercy”) nevű kampány ezzel a dráma egy új szintjére emelte az abortuszvitákat. Ahogyan a törvényes csata egyre inkább kibontakozik, egész biztosan egyre több ehhez hasonló nagy erejű demonstrációra számíthatunk majd. Alisa Solomon mutatott rá arra, hogy az Operation Rescue emberei „éppannyira kötekedők,

mint amennyire szertartásosak”.¹³ Maguk a demonstrációk egyre intenzívebbek és drámaibbak lesznek, mivel a szervezet fő célja a média, a nyilvánosság, illetve a politika érdeklődésének fenntartása.

1987 és 1990 között több mint 28 000 „megmentőt” tartóztattak le. Az őrizetbe vett aktivisták nem árulják el valódi nevüket – mint már említettük, John, illetve Jane Doe néven mutatkoznak be – s a polgári engedetlenség ezen formájával jelentősen megnehezítik az amúgy is túlterhelt bíróságok és börtönök munkáját. 1987 és 1990 között a Nemzeti Abortusz Szövetség (National Abortion Federation) több mint 267 erőszakos és destruktív cselekedetet dokumentált, csak 1989-ben például kilenc klinikát ért bombatámadás vagy tűzkár. A kórházak veszteségének felbecsült értéke mintegy 375 000 dollárra tehető.¹⁴

Ez a nyílt erőszak gyakorlatilag álarc, mely a reprezentáció politikája által előidézett lélektani hadviselés láthatatlan erőszakosságát fedi. Nem véletlen, hogy az Operation Rescue demonstrációin a férfi veszi saját szájára a meg nem született gyermek szavait. Erőfeszítésének célja az, hogy „saját magyát” termékennyé – infantilizált, ám mégis beszélő maggá – tegye. A nőt eközben ismételten mint „anyát” szólítja meg, s az elnevezés által gyakorlatilag ismét rámeri azt a súlyt, amit a felnőtt nő ebben a kultúrában már amúgy is magával cipel. Az ilyen módon beszélő férfi legsűrűbb, vágyainak legmélyéről feltörő kívánsága azonban még mindig így hangzik: „Könyörgöm, ne ölj meg, anyám!”. Általánosságban szólva nem mondhatjuk, hogy ezeknek a férfiaknak félelmet keltő hatalma lenne.

Susan Faludi, az Operation Rescue tevékenységéről írott legjobb mainstream beszámoló szerzője mutat rá arra, hogy ezek az aktivisták

korántsem illeszthetők a tisztességben megőszült keresztény agg sztereotípiájába. A szervezet majdnem minden vezetője és aktív résztvevőinek közel fele húszas éveinek vége, illetve harmincas éveinek közepe felé jár, és többségük olyan férfi, aki – mivel a baby-boom generáció második hullámában született – nemcsak hogy lemaradt a hatvanas évek politikai kötelezettségvállalásának lehetőségéről, hanem még az akkori éra bőséges adomá-

nyaitól is megfosztották. Olyan fiak ők, akiket a nyolcvanas évek gazdasága arra ítelt, hogy csökkenő életszínvonalon éljenek, kevesebbet keressenek mint saját apjuk, és ne legyenek képesek ott-hont venni, családot vállalni. (...) Ezek a talajvesztő férfiak egyidejűleg a nők térnyerését is szemmel követhetik – s a két folyamat közt valamiféle összefüggést sejtnek.

(„Where Did Randy Go Wrong?”; 25)

Pontosan milyen értelemben váltak talaj vesztetté ezek a férfiak? Faludi szerint a nők szexuális felszabadulása és a fogamzásgátlás széles körű elérhetősége azt eredményezi, hogy a nők sokkal inkább urai saját szexualitásuknak, mint valaha. Ez a kontroll az apaságra nézve fenyegető. Wilke például egyenesen arra figyelmeztet, hogy az abortuszt pártoló nők „a házasságon tesznek erőszakot”, mivel „megszüntetik a férj jogát arra, hogy megvédje az általa nemzett gyermek életét” (Faludi, *Backlash*, 402). Párhuzamosan avval a javaslatával, mely szerint a magzat számára a „kis fickó” elnevezés lenne a megfelelőbb, Wilke azt is felvetette, hogy az anya méhére mint „tartózkodási helyre” utaljunk (uo. 421). A „nemzés” Wilke fogalomtára szerint a férfi önállóan elvégzett gyakorlata, melyhez csupán az anyaméh ideiglenes használatára van szüksége. A feminista mozgalom a későbbiekben rámutatott az ilyen fajta gondolkodás idejétmúlt jellegére, mindeközben viszont rengeteg amerikai férfin lett úrrá valamiféle zavar, tanácstalanság. George Gilder könyve (*Men and Marriage*, 1986) figyelemre méltó őszinteséggel öntötte szavakba e változás feszültségeit. Gilder először is amellet érvel, hogy a nők döntésjoga a születésszabályozás, illetve az abortusz kérdéseiben megrabolja, kiszipolyozza a férfierőt, s következtében a pénisz „üres játékszerre” értéktelenedik (uo. 403). A szexuális vágy kudarcra és a reprodukció erejének gyengülése mindig épp annyira politikai, mint amennyire lelki jelenség. A pszichés szorongást nemritkán a politikai hatalom gyakorlása enyhíti. Az apaság politikai és jogi átalakulásának keresztelkedése az abortuszjog körüli küzdelem szerzes részét képezi.

Freud *Mózes és az egyistenhit* című írásában „egy premisszán és egy következtetésen alapuló hipoté-

¹³ Alisa Solomon, *Opression Theology*, 35.

¹⁴ The National Abortion Federation: 1436 U St, Suite 103, Washington DC 20009. Meg kell jegyeznünk, hogy a jelenlegi 267 eset kevesebb a megelőző három évhez képest (1984–1986), amikor is 413 esetet jelentettek. Viszont 1987 előtt nem voltak „blokádok”, így abból eredő letartóztatások sem.

zisként”¹⁵ határozza meg az apaságot. Freud szerint a patriarchális rend gyökere a civilizáció „előrelépése”, hiszen azáltal, hogy egy társadalom az anyai vonal helyett az apainak ajánlja fel tiszteletét, az „érzékenység” helyett a „szellemet” választja, mely a későbbiekben a hatalom megalapozásának eszköze lesz. Minthogy az anyaság látható és „az érzékszervek tanúsága által bizonyított”, az apaság viszont egy premisszára és egy következtetésre épített hipotézis, a patriarchális rend autoritása alapvetően a látható és a láthatatlan közti hierarchikus viszonyok függvénye lesz, mégpedig úgy, hogy a láthatatlan (az apaság és a láthatatlan Isten) lesz a páros magasabban álló eleme. Az absztrakt gondolatnak az anyagnál, az anyánál magasabb rendűvé kell válnia. A törvény absztrakciói egészen mostanáig a patriarchális rend legbarátabb támaszainak bizonyultak a felsőbbrendűség megalapozásának és fenntartásának munkájában.

Mint arra Foucault és Freud is (persze különbözőképpen) rámutatott: a törvénynek láthatatlanságra van szüksége ahhoz, hogy feltérképezze a láthatót; a láthatóság felügyeletet kíván, és aláveti magát a hatalom mindent látó tekintetének. Amikor tehát maga a törvény is érintetté vált a premisszák és következtetések közti kényes alkudozásokban – illetve a hipotézis és a kétségbe vont evidencia közti egyensúly kérdésében –, máris az apaság következtetéseihez és premisszáihoz csatlakozott. Aminek manapság viszont tanúi vagyunk, az talán épp a törvény és az apaság kölcsönös rokonszenvének első fenyegetése. Ma már az apaság is lehet „anyag”, azaz „a (tudományos/törvényes) érzékszervek tanúsága által bizonyítható”. Az apaság – és a férfi szexuális potencia, illetve impotencia, amely az alapjául szolgál – most egyszerre *több* is és *kevesebb* is, mint következtetés és premissza. Azáltal pedig, hogy ilyen módon láthatóvá teszi, a civilizáció egyszerre kiragadja az apaságot a törvénnyel való cinkos viszonyából. Új láthatósága által az apaság nőiessé válik, és a törvény döntéseinek és közbenjárásának rendelődik alá. Ahelyett, hogy továbbra is a kételyek szabadságát élvezné, az apaság most az ellenőrizhető valóságába költözik. Igazság, nő a neved – de a szabadság és a hatalom továbbra is a fikció és a fantázia birodalmában él.

Az apaság, amely most épp olyan látható lesz, mint az anyaság, elveszíti a bináris viszonyban hagyományos feljebbvalóságát: ezáltal a rá nehezedő nyomás még erősebbé, még fojtogatóbbá válik. Gary Ross bíró apasági törvényszéke (Prince George’s County) például egymagában 150 apasági pert vezet le *naponta*. 1987-ben ugyanez a törvényszék 1757 esetet vállalt el, s ezáltal a körzet a gyermekek támogatására gyűjtött pénz tekintetében a második helyre került Marylanden belül. (A gyermek-támogatás összege az 1985-ös 13,5 millió dollárhoz képest két év alatt 9 millióval, azaz 1987-re 22,5 millió dollárra emelkedett).¹⁶ Hogyan történhetett mindez? Az orvosszakértők ma már a bírósági tárgyalóteremben végzik el az apasági vizsgálatokat. Az apaság megszilárdítása (mely így tehát több is és kevesebb is mint premissza és következtetés) mindenképp átformálja a patriarchális rend lelki, anyagi és politikai értelemben vett ökonómiáját.

Ahelyett, hogy az apaság „kétségbevonhatóságában” Freudot követve *csupán* a férfi lelki szorongásának forrását látnánk, úgy vélem, azt is fontos lenne észrevennünk, hogy az apaság ellenőrizhetetlen státusa adott alapot arra is, hogy a férfiak a nőekkel és a bűnözőkkel szemben egyaránt a rendőr szerepét vehessék fel (ami nemegyszer vezetett a női szexualitás bűncselekményként való értelmezéséhez is). Ez a szerep pedig még jobban megerősíti a férfit a semleges és „elfogulatlan” döntőbíró törvényes pozíciójában, akár még a reprodukció jogainak tekintetében is. Az apa lelki törvényének azért van akkora hatalma, mert amíg ő maga láthatatlan marad, megszabja, hogy mi látszik és mi nem – azaz eldönti, hogy mit rendel a láthatóság és az evvel kapcsolatos felügyeleti szervek fennhatósága alá. Most viszont maga az apaság is törvényes vizsgálat és átalakítás tárgya lesz.

III.

A helyett, hogy apaként lépnének színre, az Operation Rescue férfi tagjai beszélő magzatként, vagy oltalmat hozó „megmentőként” jelenítik meg magukat. Pontosan tudatában vannak tehát a demonstráció céljának, amely nem más, mint az, hogy ők *mint apák* a fellépés alatt végig elrejtve ma-

¹⁵ Sigmund Freud, *Moses and Monotheism*, in *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, szerk. Tr. James Strachey, vol. 23, 113–114.

¹⁶ Debbie Price, „Prince George’s Paternity Court Delivers Results.”

radjanak. Természetesen nem azt javaslom, hogy kövessük az új jobboldal aktivistáit, de úgy látom, hogy a baloldal túlságosan is gyorsan ítélte el az általuk politikai stratégiaként alkalmazott végtelenül finom fokozatokban működő láthatatlanságot. A progresszív baloldali politika, mely kifejezetten a megjelenítés általi láthatóvá válást célozza, talán kissé könnyelműen még az ezen belül rejlő csapdákról sem vesz tudomást. Ezzel szemben, amit az Operation Rescue blokádok demonstrálnak, az nem más, mint a reprezentáción belüli láthatóság és láthatatlanság kérdéséhez való viszony finom árnyalásának igénye.

A reprezentáció meghatározásainak és szerkezetének bonyolult analízise helyett azt javaslom, hogy gondoljuk újra a láthatóság és hatalom játékanak egészét. A kettő kapcsolata sosem kizárólagosan reprezentációjellegű, hiszen a reprezentáció maga sem egyszerű abakusz, amelyen látható gyöngyökön végezhetnének el a hatalom hozzáadásának és elvonásának műveleteit. Turner agyonhasznált terminusát alkalmazva: a láthatóság és láthatatlanság a reprezentáción belül mindig is liminális. Látni az apaságot, amint erre a határterületre téved, annak a felismerését jelenti, hogy miféle veszteséggel jár, ha a reprezentáció általi hatalom érdekében túl sokat kockáztatunk a láthatóság oldalán. Ki számára látható a látható? Ki néz, és kit látnak?

Nem gondolom, hogy a nőknek azokat a férfiakat kellene utánozniuk, akik nem az apasághoz való viszonyukat megjelenítve lépnek fel. Azt gondolom viszont, hogy az idegenkedés, amit az apaság premisszájánál és következtetésénél többé tételének kísérlete kivált, érthetővé teszi a láthatatlanság vonzerejének egy logikus vonását. A terhes nő teste épp láthatósága révén kerül a férfi törvényeinek fókuszpontjába.

Az elmúlt évtizedben az orvosi technológia lehetővé tette az apaság 96–98 százalékos biztonsággal történő meghatározását. Ezt megelőzően a hetvenes években elterjedt egyszerű vérvizsgálat csupán arra volt képes, hogy megbízható módon *kizárja* a nem lehetséges apákat, az igazi apa kiletét azonban nem tudta megállapítani. (Ennek oka az, hogy mivel hat lehetséges vércsoport van, két egymással semmilyen kapcsolatban sem álló ember is tartozhat egy csoportba.) A nyolcvanas évek eleje és közepe felé megjelenő új teszt, az úgynevezett

HLC (human leucocyte antigen teszt) már képes volt arra, hogy a gyermek és az állítólagos apa közti hasonlóságokat egybevesse a vértetek körül formálódó részecskék vizsgálata nyomán. Továbbra is lehetséges volt, hogy egymástól teljesen idegen emberek ugyanazt a HLC-típust mutassák, ez az eljárás a vérvizsgálatnál azonban mégis sokkal megbízhatóbbnak tűnt (mivel a vércsoportok számánál jóval több HLC-kombináció lehetséges). Az 1980-as évek végén lehetségessé váló DNS-vizsgálat – mely magát az örökítő-anyagot hasonlítja össze – az apaság megállapításának viszonylag olcsó (mintegy 200 dollár értékű) eljárása lett. Egy a 30 billióhoz az esély arra, hogy két rokonságban nem lévő ember azonos DNS-mintázatot hordozzon.¹⁷

Ha a DNS-teszt széles körben alkalmazhatóvá válna, az apasági perekre nem lenne többé szükség. Az Egyesült Államokban jelenleg 285 000 apasági ügyet jegyzőkönyveznek évente: ebből 60 000 kerül tárgyalásra.¹⁸ A DNS-teszt hatékonyan kiküszöbölne azokat az eseteket, melyekben egy vélelmezett apa ellen irányul hamis kereset, illetve azokat is, melyekben az apa vitatja a kereset jogosságát. (Természetesen megjelennek majd azok a tárgyalások, amelyek épp a tesztek megbízhatóságáról szólnak – hiszen a különböző laboratóriumok eredményei pontosságuk tekintetében mutathatnak különbségeket. A tárgyalásoknak ez az új fajtája az azt megelőzőkhöz képest azonban mégis gyökeresen más jellegű. A másik olyan kérdés, amely szintén új perek tárgyát képezheti, azzal kapcsolatos, hogy vajon kényszeríthető-e a vélt apa arra, hogy akaratlaan ellenére génvizsgálatnak vessék alá. Az ilyen ügyek előzményeit azok az esetek képezhetik, melyekben nemi erőszak áldozatai követelték, hogy feltételezett támadóikon HIV-vizsgálatot végezzenek.) A Legfelsőbb Bíróság még nem foglalt állást a DNS-vizsgálat bevezetése mellett – mintha csak az nyugtalanítaná, hogy a teszt a „házastársi viszonyon alapuló család” fogalmát veszélyezteti. A törvény – mindebből úgy tűnik – épp a „jól megalapozott” család társadalmának felülvizsgálatától ódzkodik. Ennek a társadalmi értelemben vett családnak a fogalma pedig – különös módon – nem biológiai „bizonyítékokon” alapul.

A *Michael H. v. Gerald D.*-perben (1989. június) a Legfelsőbb Bíróság egy olyan 1872-es törvény érvényességére támaszkodott, amely szerint az anya

¹⁷ lásd Lis Wiehl, „DNA Test Dooms Paternity Court Delivers Results.”

¹⁸ *Uo.*

házastársáról „feltételezhető”, hogy a gyermek törvényes apja. Szeretném bővebben is ismertetni ezt az esetet, mivel drámai módon illusztrálja az apaság és a férfi potenciál „következtetés és premissza”-ként való fenntartásának általános érdekét. Az anya, Carole, 1980-ban ment férjhez Geraldhoz, amikor is teherbe esett, majd pedig megszületett Victoria nevű lánya. A kislány életének első három éve alatt Carole elhidegült férjétől, és – noha törvényesen házasság maradtak – Carole ebben az időszakban három másik férfivel is együtt élt. Ezen élettársak egyike volt Michael H., aki a törvényszék előtt később azt állította, hogy ő a kislány apja – amit a DNS-teszt 98,07 százalékos valószínűséggel igazolt. Michael a gyermek láthatásának jogát kérte, arra hivatkozva, hogy „alkotmányos védelem alatt álló jogos érdeke”, hogy kislányával tarthassa a kapcsolatot. 1984-ben Carole és Gerald azonban kibékölt, és mindketten ellenezték, hogy Michael látogassa Victoriát. Gerald amellet érvelt, hogy mivel ő volt Carole férje a gyermek fogantatásának és születésének idején, ő a kislány „feltételezett” apja, a törvénynek pedig védelmet kellene biztosítania a „házasság egységén alapuló család” számára az olyan követelésekkel szemben, mint amilyen Michaelé.¹⁹ A bírói testület nagy része fontosabbnak tartotta, hogy fenntartsa az apaság „egy következtetésen és egy premisszán” nyugvó hipotézisét annál, hogy elfogadja az orvosi „érzékszerv” által kínált evidenciát. Ennek érdekében a bíróság ahhoz az 1872-es törvényhez tért vissza, amely maga is mintha az apaság hipotézisének freudi szellemében fogant volna. Michael keresete ellen döntve a törvényszék amellet érvelt, hogy az állam támogathatja (és támogatnia is kellene) a férj apaságának feltételezését. Korántsem meglepő mindezek után az ellenvéleményét kinyilvánító William Brennan bíró (a józan ész olyannyira hiányolt képviselőjének) kijelentése, mely szerint az ítéletet megfogalmazó Antonin Scalia bíró alkotmányról formált nézete „egy élő okirat helyett egy mozdulatlan, archaikus, szűk látókörű dokumentumra vonatkozik, mely régmúlt korok előítéleteivel és babonáival van

átítatva”²⁰. A DNS-vizsgálat eredményeinek elfogadhatóságával kapcsolatban több ehhez foghatóan kihívó esetről nem tudunk.

A *Michael H. v. Gerald D.*-per egymással vetélkedő apasági keresetek esete: az egyik fél követelésének alapja a biológia hitele, a másik fél pedig a házasságon alapuló család integritására hivatkozik.²¹ Azáltal, hogy a törvényszék az utóbbinak adott hitelt, hallgatólagosan visszautasította az apaság biológiai értelmezésének igényét. Mindez megfelel az anyasági és apasági keresetek közti peres ügyekben hozott döntések sémájának is. A *Családtervezés v. Danforth* néven rögzített esetben a Legfelsőbb Bíróság úgy vélekedett, hogy a nőnek nem szükséges a biológiai apa bejegyzését kérnie ahhoz, hogy az abortusz mellett döntsön. Laurence Tribe így foglalja össze a törvényszék gondolatmenetét:

Természetesen az lenne az ideális, ha az abortusz-kérdésben a két fél egyetértene, ám abban az esetben, ha a nő nem hajlandó a terhesség folytatására, a férfi jóváhagyásának megkövetelése nem mozdítaná elő a *konszenzust*, hanem pusztán átruházná a döntés jogát a terhesség megszakítását választó nőről az ezt megakadályozni kívánó férfira. Egy ilyen helyzetből csak az egyik fél kerülhet ki győztesen. A szóban forgó abortusz-kérdés a férfiak tiltakozása nélkül valószínűleg már törvényes eljárás lenne – az azonban, hogy a magzat életének érdekét képviselik, még nem elégséges ok arra, hogy a döntés joga a férfiakra szálljon.

(*Abortion*, 198)

Más szóval: a reprodukció jogainak törvényes paramétereit tekintve a biológiai apaság szempontja a második helyre került. Véleményem szerint valójában ez az a sérelem, amely lángra lobbantja és ébren tartja az abortuszvitákat. Az abortusszal kapcsolatos döntéseket támadó Operation Rescue a jogrend gyakorlatilag egyetlen olyan színterére lép, amely a nőknek „kedvező elbírálást” biztosít. Amíg egy nő az apasági vizsgálat segítségével elérheti, hogy a férfi akarata ellenére is gyerektartást fizess-

¹⁹ Ruth Marcus, *States Can 'Presume' Husband is Child's Father*.

²⁰ Idézve *uo.*

²¹ A „Baby M.” esetben Sternék házasságon alapuló családjá elsöbbséget kapott Mary Beth Whithead, a béranya biológiai igényével szemben. Érdekes módon a bíróság a láthatás jogát biztosította Whiteheadnek, a másik esetben Michael H.-nak viszont nem. A bíróság logikája szerint: első helyen a gyermeket magának követelő, házasságon alapuló, a gyermekhez biológiailag kötődő család kérelmének ad helyet; második helyen állnak a biológiai anyát illető jogok; a biológiai apa a harmadik a rangsorban.

sen, addig a férfi nem kényszerítheti a nőt arra, hogy akarata ellenére vállaljon gyermeket.²² Az ebben rejlő érzékelhető egyenlőtlenség magyarázza azt az első látásra bizarrnak ható rokonságot, amire a polgárjogi mozgalmak és az Operation Rescue közt párhuzamot vonó Randall Terry újra és újráramutat. Miután 1988-ban Atlantában börtönbe került, Terry főként Martin Luther King olvasásával töltötte idejét, azóta pedig nem győzi hangsúlyozni, hogy ő a polgárjogok mozgalmának folytatója. „A mentés több értelemben is olyan, mint a polgárjogokért folytatott harc: olyan polgárjogi megmozdulás, amely a gyermeki jogok, az élethez való jog visszaszerzésére törekszik.”²³

A helyettesítések és eltolások sorozatában, mely a férfiakat a magzattal asszociálja, Terry azon meggyőződése, miszerint a mentés a polgárjogi megmozdulások része lenne, még élesebb megvilágításba helyezi az Operation Rescue burkolt célját – hogy valamiképpen elérje azt, hogy a férfi a reprodukcióval kapcsolatos választásokban ne csak másodlagos tényező legyen. Dacosan szembeállítva a másodlagosságuk jogait rögzítő törvénnyel, a szervezet bírságokat szabhat ki magára, zavarja az adóhatóság (Internal Revenue Service) köreit, és olyan letartóztatásokkal árasztja el a bíróságokat, amelyek nem válhatnak perré, mivel hiányzik az „apa neve”.

Az Operation Rescue azon kísérlete, hogy a polgárjogi mozgalmak eszmei követeléseit újraolvasva önmagát ténylegesen az ideológia utódjává tegye, igazán vakmerő vállalkozásnak tűnik. De még ennél is jóval megdöbbentőbb újabb projectjük, mely a női mozgalmak hagyatékának felülvizsgálatát célozza. A szervezet *Rescue Report* című hírlevelének 1990. augusztus-szeptemberi számában jelent meg az a figyelemre méltó vezércikk („Mi is történt annak idején a nőmozgalommal?” címen), amelyben az abortuszellenes csoport a női mozgalom jogos utódként határozza meg magát:

Hogy mi történt a nőmozgalommal? Mi vittük fel a fonalát, mi lettünk a nők igazi védelmezői ebben a generációban, azáltal, hogy lehetővé tesszük a számukra, hogy azok legyenek, aminek Isten teremtette őket. Mi vagyunk azok, akik közbenjárunk értük a törvényszékeken. Mi segítjük az egyedülálló nőt abban, hogy családját felnevelje.

Ez a „mi” a férfiakra vonatkozik: ők azok, akik a nők védelmezőivé váltak. Az abortuszvíták férfiak közt zajló párbeszédnek, melyeknek tárgya a női test. Az a nő, aki hozzájuk beszélőként csatlakozni kíván, egy meghatározott paraméterek között, szigorú nyelvezet szerint zajló párbeszédben találja magát. (Ezt példázza talán az is, hogy az abortuszelleneseket jelölő életpárti – „pro-life” – elnevezést a jóval gyengébbnek ható választáspárti – „pro-choice” – ellentételezi.) Végso soron nincs semmi új abban, hogy férfiak határozzák meg a nők gondolatit és cselekedeteit (már Virginia Woolf is kitűnően szatirizálta ezt az 1929-es *Saját szobában*). Ami új, és megdöbbentő, az az, hogy az Operation Rescue azt hiszi, e gesztus megismétlésével a női mozgalmak örökösévé lépett elő. Witchitában a szervezet női aktivistáinak nagy része olyan trikót viselt, melyen egy nagyobb méretű női jelben fészkelő kisebb (cse-csemő) méretű jel mellett a következő felirat volt olvasható: „Egyenlő jogokat a meg nem született nőknek!” Egy radikálisabb, francia irányultságú olvasatban mindez talán így is hangozhatna: fallo-centrikus reprezentációban az élő nők még nem születtek meg és kihordhatatlanok – a felirat szándéka persze épp ennek az ellentété. A meg nem született magzat itt az Operation Rescue legújabb, „feminista” fordulatát támogató propaganda-hadjáratának eleme.

Tévedés lenne, ha azt gondolnánk, hogy ez a fordulat az Operation Rescue paternalista gondolkodásához képest valamiféle ideológiai váltást jelent. Mindez csupán vetülete annak az általános tö-

²² A hely hiánya miatt itt nem térek ki az „apák” felé irányuló, a „beleegyezést” célzó igény logikájának minden részletére. Noha az abortuszhoz nem szükséges a biológiai apa beleegyezése, a tinédzseres terhessége esetén az egyik szülő, vagy egy jogi *pater familias* hozzájárulására van szükség (vö. *Hodgson v. Minnesota* és *Ohio v. Akron Center for Reproductive Health* (1990). Valójában a terhes nőnek még mindig egy, az ő reprodukciójáról szóló nyilvános tárgyaláson kell részt vennie: az orvossal, a tinédzseres esetében az orvossal és egy szülővel vagy bíróval. Azért olyan heves az érdeklődés az RU-486 néven ismert, vetélést okozó szer iránt, mivel az a medikális technológiák közül a többenél sokkal inkább alkalmas arra, hogy némi privát teret biztosítson a terhes nőnek. (Mégsem teljesen magánjellegű; a tablettát orvos felügyelete mellett adminisztrálni kell, és három, az orvosnál tett látogatás szükségeltetik hozzá.) A téma teljes kifejtéséhez lásd Tribe, 215–220.

²³ Randall Terry egy videóra rögzített interjúban, melyet Julie Gustafason készített vele 1988 októberében. Idézi Ginsburg, *Saving America's Souls*, 26.

rekvésüknek, hogy más „népszerű” mozgalmak ismertető jegyeit saját használatukra kisajátítsák. Az Operation Rescue számára a nőmozgalom és az állati jogok mozgalma eltulajdonítható jelképek egyformán lehetséges forrása. Egy másik trikójukon például olyan mottó olvasható, amelyet egy, a házshálóokban rekedt fókabébi megmentésén fáradozó környezetvédő csoporttól kölcsönöztek. A trikón a – *Szellemirtókból lopott* – közepén áthúzott kör látható, illetve a következő felirat: „Mentsd meg az emberbébit!”

Az orvostudomány és a jog nőiessé tette az apaságot azért, hogy úgy határozta meg, mint ami több is és kevesebb is, mint egy következtetés és egy premissza. Tovább tetézve a sértéseket, a törvény még azt a vakmerőséget is elkövette, hogy az „igazi” nőknek a reprodukció „szabadságának” kérdésében több törvényes jogot ítelt, mint a férfiaknak. Az elnöiesedés félelmetől hajtva az Operation Rescue, hátat fordítva a törvénynek, újraolvassa a polgárjogi és női mozgalmak történetét, a szervezet tagjai pedig – az *Aranyoskám* mintájára – olyan előadásokat visznek színre, melyekben a „jó anya” szerepét öltik magukra, annak érdekében, hogy ne vesszen feledésbe a „gyilkos anyától” való rettegés. Leplezve, hogy a magzat képzetén keresztül az apaság új láthatóságát kívánja megteremtteni, az Operation Rescue megpróbálta elrejtetni azt aényt, hogy a csecsemő, akit olyan kétségbeesetten próbál megmenteni, valójában nem más, mint az anyai test csöndes méhébe zárt mitikusán ártatlan fehér férfi.

IV.

Az Operation Rescue demonstrációi olyan előadásként is nézhetők, melyek során világossá válnak az addig nem látott láthatóvá tételnek politikai következményei. Ezek a következmények a reprodukció láthatóság függvényei, ám mégsem csupán erre korlátozódtak. A reprodukció és reprezentáció közti kapcsolat megragadhatatlan. De ha uralkodunk az egyiket, hatalmunk van a másik felett is.

Randall Terry minden kínálkozó alkalmat megragad arra, hogy kifejtse: a reprodukció jogai csupán kis részét képezik a reprezentáció és hatalmi tudás kontrolljára irányuló átfogó tervének. „Végső soron az a célom, hogy megreformáljam ezt a kultúrát (...) a művészeteket, a médiát, a szórakoztatóipart, az orvoslást, a tudományokat, az oktatást – hogy visszatérhessünk a jó és a rossz zsidó-ke-

resztény alapjaihoz.” Be akar tiltani bármiféle születésszabályozást, cenzúrázni akarja a filmek szexjeleneteit, és fel akarja számolni a pornográfiát. Befolyást akar gyakorolni a tudományos kutatás irányaira és a tantervkészítésre. A vizsgálat tárgya – a magzat, a nő – teszi lehetővé a vizsgálatot végző szubjektum számára, hogy saját színjátékának rendezését folytathassa. Látható apává válni – az igazi szorongás ebben rejlik, az anyaság ellenőrzése pedig ellensúlyozza ezt.

Amikor megemlítettem, hogy az Operation Rescue tagjainak 56 százaléka férfi, nem tértem ki arra a kérdésre, hogy vajon mi motiválja a szervezet női munkatársait. Azáltal, hogy elsősorban a férfiakra összpontosítottam, nem akartam azt sugallni, hogy a patriarchális rend, az apaság és a nők közti összetett viszony önmagában nem érdemelne meg a figyelmes vizsgálatot. Néhány nő számára a dolgok jelenlegi rendje valódi előnyöket jelent. Sok nő pedig egyenesen összejátszik azzal a rendszerrel, amely pozíciójában „megvédi”. Ebben az írásban arra törekedtem, hogy pár részletre kiterjedően áttekintsem, hogy mindaz, ami látható, illetve nem látható az abortuszvitákban, milyen módon kapcsolódik a reprodukció és a reprezentáció belül látható és nem látható dolgokhoz.

A valós terhes nő – és így a valós anya – a pszichoanalízis számára sosem fog „rendes” tárgyat jelenteni: egy kép, mely egyetlen testen belül potenciálisan tartalmazza a másikat, nagy zűrzavart okoz a szimmetria és kölcsönösség fogalma körül, mely fogalmak alapvetőek a tekintetek találkozásának és a pszichoanalízis társadalmi énről szóló álmának értelmezésekor. (A terhes nő ezért kizárólag csak mint szimbolikus anya léphet a pszichoanalízis és reprezentáció terepére.) A terhes nő képe egyszerre tartalmazza az ént és a nem-ént, a láthatóan állapotos test valójában két szempárt (azaz két ént) is magán visel. A hasadt szubjektum és a hiány drámája helyett a terhes nő a kettős szubjektum és az elsőpró erejű jelenlét látványosságát mutatja be. Hogy mindez ne hangozzon túlságosan romantikusan vagy „esszencialistán”, hangsúlyoznom kell, hogy a terhesség láthatósága sohasem abszolút, és pontosan ennél a nem-abszolút láthatóságnál fogva majdnem minden nőt potenciális anyának tekintenek.

A klasszikus pszichoanalízis azért képtelen megfelelően „látni” a nőt/anyát, mert az a pszichoanalitikus elmélet valódi elfojtottjának, az egymás felé irányuló tekintet korlátozottságának láthatóvá tételével fenyeget. Az anya internalizálja a másik

szemét – a férfi pedig nem tudja megismételni ezt az internalizációt, sőt, visszatérését sem viseli el. Az Operation Rescue célja az, hogy a terhes nő bőrét eltávolítva, a belső másikat, a „független” magzat szemét láthatóvá tegye. A szervezet úgy tesz, mintha a magzat lenne a terhesség egyedüli képe, s ezáltal a várandós nő dilemmáját tökéletesen semmibe veszi. Még bonyolultabban: az Operation Rescue tagjai magát az apaság egyre növekvő láthatóságát akarják eltörölni – az új jobboldal emberei láthatóan vonakodnak attól, hogy ennek a láthatóságnak a pártjára álljanak.

Noha az Operation Rescue, módszereit tekintve, igen szélsőséges, tagjai pusztán azt a tartós és mindent átható bűvöletet teszik nyilvánvalóvá, amit a női test látásának és uralásának vágya jelent. Mindez egyre inkább kiterjed a nő testének belső és külső képzeire is. A nő *test*-hatáira irányuló

túlzó figyelem célja pontosan az, hogy ezt a testet tökéletesen átláthatóvá tegye – ezen keresztül próbálja a patriarchális kultúra törvényes, művészi és pszichikus felügyelet alá helyezni *a nőt magát*.²⁴

Míg a férfi pszichikus szubjektum erotikus, orvosi, társadalmi látványosságok középpontjává teszi a női testet, addig saját teste megint csak jelöletlenül áll. Az Operation Rescue abortuszellenes demonstrációi világossá teszik, hogy mi is a tét a láthatóság küzdelmes politikai terepén. Az előadás irányítója pedig gyakran meg sem jelenik a színen.

A fordítás alapjául szolgáló szöveg: Peggy Phelan: White Men and Pregnancy: Discovering the Body to be Rescued, In Phelan: Unmarked. The Politics of Performance, Routledge: London, 1993. 130–145.

Fordította: Seres Viktória

²⁴ A törvény egyetlen (közös) test elgondolására való képtelenségének kiváló olvasatát nyújtja Patricia Williams, *The Alchemy of Race and Rights*.